

Bilimin Dinleştirilmesi, Dinin Bilimselleştirilmesi

Araş.Gör.Halil Rahman AÇAR

Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Edeb. Fakültesi

Bilimi, teknoloji ve ürünleri ile bir tutmak bir yüzeysellik belirtisi olmasına rağmen yine o, güncel hayatta insanlar tarafından genellikle mekanik araçlar ve teknolojik ilerlemeler çerçevesinde algılanır. Amacım burada bilim-din münasebetlerinin tarihinden bahsetmek olmayıp, öncelikle çağın bilimine kaynaklık yapan bilimsel gelişmeler ve felsefesine genel hatları ile değinmektir. Çünkü; Batı dünyası içinde ilk atılımları 16. yy.da başlayan modern bilim daha önceki bilim anlayışlarından farklılıklar arz eder. Bu nedenle konunun ehemmiyeti açısından bildirim çerçevesinde bilimin iki yönüne¹ ilişkin kısa açıklamalara gereksinim duyulmaktadır. Bunlar sırasıyla a-modern bilimin tarihsel / kültürel süreci ve b-bu bilime bilim felsefesinin konusu olarak bakmaktır. Daha sonraki bölümlerde din konusu işlenecek; modern bilimin, dini anlama ve anlamlandırmalara nasıl etki ettiğinin örnekleri sunulacaktır.

I-a

Umumiyetle modern bilimin doğuşu 4 bilim adamının çalışmalarına bağlanır. Bunlar; başta yeri evrenin merkezinden alıp, güneşin etrafında dolaşan sıradan bir gezegen olarak değerlendirmesi ile modern astronominin temelini atan Copernicus (1473-1543) olmak üzere; Copernicus'u matematiksel olarak doğrulayan Kepler (1571-1630), matematikle deneyi birleştiren Galileo (1564-1642), yeryüzü ve gökyüzü yasalarını birleştirmeye çalışan Newton (1642-1727)'dir. Newton'un

(1687)'de yayınladığı 'Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri' adlı eseri ile fizik, olgusal ilişkileri betimleme düzeyinden nedensel açıklama imkanına kavuşur. Böylece Newton, olayları çekim yasası temelinde matematiksel olarak açıklayan bir sistem oluşturdu. Matematiğin kesin bir açıklama biçimi olarak uygulanması yeni bir doğa ve bilgi anlayışını ortaya çıkardı ve Galileo'den bu tarafa Batı; deney, niceleştirme, önceden kestirim, denetleme çerçevesinde yeni bir kültür modeli doğurdu.²

Bilim alanında Newton mekaniği, 200 yıllık gibi uzun süren bir güvenden sonra, bir kısım gözlem verilerini açıklayamayışı³ dolayısıyla yerini iki büyük yeni kurama bırakmıştır:

1. kuram uzay, zaman ve evrenin yapısına ilişkin Einstein (1859-1955)'in görelilik kuramıdır. Einstein'ın 1905 yılında açıkladığı 'Özel Görelilik' kuramı, Newton'un Mutlak Uzay ve Mutlak Zaman Kavramları'nı geçersiz kılmıştır. 1916 yılında açıkladığı 'Genel Görelilik' kuramında ise evrensel çekimin bir kuvvet değil, içinde yerküre ve güneş gibi kütlelerin yer aldığı uzay parçasının geometrik yapısının bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmüştür.⁴

1 Doğan Özlem., Felsefe ve Doğa Bilimleri (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), s:57.

2 Pervez Hoodbhoy., İslam ve Bilim (İstanbul: Cep Kitapları, 1992), s:32.

3 Newton mekaniğindeki ilk çatlak, Faraday ve Maxwell'den geldi: Newton'un güç kavramını, güç alanı kavramı ile değiştirdiler. Alanların kendi gerçekliklerinin bulunduğu, maddi cisimlere gönderme yapmaksızın incelenebileceğini ispatladılar (bkz. S.Merdin., Tannya Koşan Fizik, (İstanbul: Timaş, 1995).

4 Cemal Yıldırım., 'Çağdaş Atılımlar' Bilim ve İtopya Ağustos (1995), s:40.

Einstein kuramının en önemli sonuçlarından bazıları şu şekilde ifade edilebilir:

1- Zamanın göreliliği

2- Madde ve Enerji eşdeğerliğine ilişkin denklem ($E=m.c^2$)

3- Dört boyutlu uzay-zaman kavramıdır.

2. kuram ise: Max Planck (1858-1947)'in ışımının kesik kesik, küçük enerji paketleri halinde salındığını savunan Quantum Kuramı'dır. 1900-1927 yılları arası geliştirilmiş ve halen de son şeklini almamıştır.* Atom altı düzeyde Newton mekaniğinin yetersiz olduğu anlaşılmış ve 1913'te Neils Bohr (1855-1962), Quantum Kuramı'nı atom modeline uygulayarak elektrik yükü boşalımlarını izah edici bir model geliştirmiştir. Her ne kadar dalga ve parçacık kavramları günlük yaşantımızdaki makroskopik dünyadan alınmışlarsa da dünyamızın en küçük parçacığı olan Quantları tanımaya yeterli değildir.⁵

Hem görelilik hem de quantum kuramı üst düzeyde karmaşık ve matematiksel niteliktedir.⁶ Bilhassa quantum teorisi atom altı dünyası için felsefi ve epistemolojik dönüşümler başlatmıştır: Bu konuda W. Heisenberg'in kesinsizlik veya belirsizlik ilkesi meşhurdur. Elektronun yerini gözlemek için gönderilen ışın, elektronun hızını değiştirmekte, hızı ne kadar doğru saptanırsa yeri o kadar belirsizleşmektedir. Quantum dünyasında nedensellik ilkesi geçerli olmamakta, bir parçacık aniden ortaya çıkmakta ve birden kaybolmaktadır. Kaçınılmaz olarak çağdaş fizik; uzay, zaman, madde, gerçeklik, sebep-sonuç kavramlarında değişikliklere yönelmiştir. Çünkü klasik (Newton) mekaniğinin paradigma statüsünü yitirmesi, bilimin yenilgisi olmasa bile, gözden geçirilmesini gerektirmiştir.

Günümüzde maddenin element, molekül, atom diye anılan küçük parçacıkları, atomdan itibaren leptonlar, hadronlar, quarklarla küçülerek devam etmektedir. Şu ana kadar gözlemlenebilmiş, yalıtılmış bir quark yok! Her seferinde önerilen atom modelinin [Rutherford, Bohr, Broglie, Shröndinger, Dirac (modelleri gibi)] gerçeği aksettirdiği düşünülürken yeni bir model arama zorunluluğu doğmaktadır. Hocam Roger Trigg'e göre modern fizikteki

gelişmelerin hızı, tam ve bir kurama veya kuramlara varmanın zorluğu, fiziksel kuramın matematiksel karakteri için bir uyarı sayılmalı.⁷ Quantum sonrası tartışmalarıyla dünya artık mekanik bir saatten ziyade bir buluta benzemektedir.⁸

I-b

Bilim alanındaki bu gelişmelerden sonra, şimdi de modern doğa felsefesindeki bilime ilişkin değişme ve gelişmeleri, doğrudukları sonuçlarıyla gözden geçirmeye çalışalım. Dinî ve metafizik spekülasyonları reddeden, gözlemlenebilir olguları temel alan pozitivistin esas aldığı bilgi türü, kendini güvenli kılmak için deneyle sınırlayan bilimsel bilgidir. Avrupa empirist geleneğinden beslenen, pozitivistin devamı olan Mantıkçı Pozitivistler'e E.Mach, B.Russell ve Wittgeinstein'in (ilk döneminin) katkıları vardır. Mantıkçı pozitivist anlayışın bilimle ilgili burada belirtilmesi gereken iki önemli noktası⁹ bulunmaktadır:

1.nokta, bilimin temelde birikimsel olduğu tezidir.

2.nokta, bilimsel söylemin duyum tecrübesinde nasıl temellendiğini gösteren bir anlam kuramı (doğrulama ilkesi) teklif etmeleridir.

Bilim felsefesindeki pozitivist gelenek de zamanla pek çok değişikliklere uğramıştır.¹⁰ Carnap mesela doğrulanabilirlik (verification) yerine belgelenebilirliği (confirmability) önerir. 1930 ile 1950 arası bu kampta yer alan felsefecilerden; Ayer, Hempel, Nagel'in teorilerin fonksiyonu, yapısı, statüsü üzerine yoğunlaştıkları görülür.

Burada 50'lere kadar pozitivist bakış açısının etkinliği altında süre gelen klasik standart bilim anlayışının bilimin meşruluğu ile ilgili görüşlerine işaret edilmelidir:

a- Doğa nesnel olarak bilinebilir.

b. Bilim adamları, ön yargılara kapalı ,nesnel olarak hareket ederler.

c. Bilimsel ilerleme doğrusal veya birikimsel karakterdedir.

d. Yeni kuramlar eski kuramlardan üretilir.

7 Roger Trigg., Akılcılık ve Bilim (Istanbul: Sarmal Yay., 1996), s:218-219.

8 R. Trigg., a.g.e, s:230.

9 William Bechtel., Philosophy of Science (New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, 1988), s:29.

10 Bruce J.Caldwell., Beyond Positivism (London: George Allen & Unwin Ltd., 1982), s:36.

* Sevim Tekell.,..., Bilim Tarihi (Ankara: Doruk Yay., 1997), s:165.

5 D Flamm., 'Kuvantum Mekaniğinde Yeni Yorumlar' Mantık ve Modern Doğa Bilimleri (Istanbul: ISIS, 1992), s:61.

6 C. Yıldırım., a.g.m. s:40.

e. Bilimin bilinmesi gereken her şeyi çözebileceği anlayışı¹¹ -ki burada bilimi bir din veya bilimin sınırları içinde bir dünya görüşü olarak anlama ve sunma söz konusudur.- Nihayetinde bilimi bu tarzda anlayış bilimperestliğe kadar uzanmaktadır.

Eğitimde bilimsel yönetime ilişkin öğretilen de:

- a. Gözlem
- b. Tecrübe
- c. Tümevarımsal genellemeler
- d. Doğrulamadır.

Standart yaklaşım, bilimi; nesnel mantıksal ve empirik olgularla kabul edilen sistematik bir çaba olarak görmek ister. Bilimin amacının evren ile ilişkili gerçekleri elde etmek olduğunu, subjektif herhangi bir unsuru içermediğini savunur.¹² Oysa 20. yy.'ın 2. yarısından itibaren pozitivist anlayışın, yerini post-pozitivist diye adlandırılan yeni bir bilim anlayışına bıraktığını görüyoruz.

Biraz önce değindiğim bilimperestliğe dönersek, bilimin teorik ve pratik başarılarının, bilime bir sınırlama konulamayacağı anlayışına yol açtığı görülür. Bu yönelim esasta iki tarzda kendisini ortaya koymak istiyor:

1. tarz, akademik disiplinler alanında, herhangi bir disiplini tabiat bilimine indirgemeyi amaçlıyor. Doğa bilimlerinin, araştırma alanlarını kuşatması isteniyor. (Sosyolojiyi, beşerî bilimleri biyolojinin bir kolu olarak görme) İndirgeme, doğa bilimlerinin kendi içinde de devam etmektedir. (Biyolojiyi kimyaya, kimyayı fiziğe indirgeme).¹³

2. tarz, bilimin sınırlarını bilgi (Bilimsel olmayan ne bilinebilir ne akılsal olarak inanılabilir olandır.), varlık (Bilenebileceğimiz tek gerçeklik bilimin söylediği veya görebildiğidir.), değer alanlarını kuşatacak tarzda genişletmeyi amaçlar.¹⁴

11 Bu konuda Carnap'ın yazdıklarından bir örnek alıntılıyorum:

'We have characterized the scientific-world-conception essentially by two features. First, it is empiricist and positivist: there is knowledge only from experience, which rests on what is immediately given. This sets the limits for the context of legitimate of science. Second, the scientific-world conception is marked by the application of a certain method, namely logical analysis. The aim of scientific effort is to reach the goal, unified science, by applying logical analysis to the empirical material' in Otto Neurath, *Empiricism and Sociology*, p.309, trans. P. Faulkes.

12 Halil Rahman Açar., 'Some Considerations on the Objectivity of Science' (Prof.Dr.Cemil Doğan'a takdim edilen araştırma makalesi, (Ankara, ODTİ, 1991), s:1.

13 Mikael Stenmark., 'What is Scienticism', *Religious Studies*, 33 (1997), s:16.

14 Bu konuda Carnap'ın yazdıkları şöyle: 'The total range of life still has many other dimensions outside of science,.....within its di-

Bu yönelim ve yaklaşımlardan ortaya çıkan sonuç; sağlam bilgi ya bilimsel olandır veya bilimsel olana indirgenebilendir.¹⁵ Mesela; Stephen Hawking, nihayetinde bilimsel araçları vasıtasıyla Tanrı'nın aklını anlama imkanının bile doğacağını işlemektedir (bkz. S.Hawking, a *Brief History of Time*, s:13 ve 175). Bilimin varoluşsal soruları cevaplayacağını düşünenler dinin yerini bilime bırakabileceği vehmindedirler. Aslında böyleli tutum ve anlayış sahiplerinin Ortaçağ Kilisesi'nden daha demokratik bir sonuca gitmediği görülüyor.¹⁶

1960'ların sonlarına doğru bilimsel kuramların yapısıyla ilgili gerçekleştirilen sempozyumun metinlerini yayınlayan Frederick Suppe, pozitivist programın çağdaş bilim felsefesi tarafından reddedildiğini, bugün gerçekten pozitivistimin bilim felsefesi tarihine ait olduğunu söyler.¹⁷

Konumuz değişim olduğuna göre, bilimsel bilgiye yaklaşımdaki pozitivistim sonrası dönemi biraz aralamaya çalışalım. Önce K.Popper'in 'The Logic of Scientific Discovery (1959)' = 'Bilimsel Keşfin Mantığı', sonra T.Kuhn'un 'The Structure of Scientific Revolutions (1962-1970)' = 'Bilimsel Devrimlerin Yapısı' isimli eserleri ile ve daha sonra Lakatos ve Feyerabend yaptıkları eleştirilerle bilimin fiilî tarihsel pratiğinin yukarıda betimlenen standart duruma uyuşmadığını ileri sürdüler. Standart anlayışa karşı aşağıdaki hususları seslendirmeye çalıştılar:

- a. Bilimsel bilginin birikimselliğini reddetme
- b. Bilim tarihini dikkate alma

mension, science meets no barrier.....when we say that scientific knowledge is unlimited, we mean: there is no question whose answer is in principle unattainable by science. 'R.Carnap; *The Logical Status of the World* p.290.

15 B.Russell'in yazdığı aşağıdaki pasaj, hem bilgi hem akıl alanındaki bilimperestliğe güzel bir örnektir: 'God and immortality, the central dogmas of the Christian Religion, find no support in science.... The Christian God may exist, so may the god olympus or of these hypotheses in more probable than any other. They lie outside the religion of even probable knowledge and therefore there is no reason to consider any of them.' B.Russell; *Why I'm not a Christian* p.44.

16 R.Trigg; *Akılcılık ve Bilim*, s:10.

17 F.Suppe'nin ifadesi şu şekildedir:

'To conclude, virtually all of the positivistic program for philosophy of science has been repudiated by contemporary philosophy of science. The received view has been rejected, as have ist treatments of explanation and reduction... also the importance of induction and confirmation is enterprise and the knowledge it provides. Positivism today truly belongs to the history of the philosophy of science and its influence is that of a movement historically important in shaping the landscape of a much changed contemporary philosophy of science' F.Suppe; *The Structure of Scientific Theories* (Urbana: University of Illinois press, 1977), p:632.

c. Bilimsel nesnellığe ve bağımsız gözlem diline karşı çıkma.¹⁸

Bu son madde bilimin epistemolojisi ve bilimsel bilginin geçerliliği ile yakından ilgilidir. Subjektiflik bilimden ne dereceye kadar elenebilir. Tarafsız gözlem mümkün mü? Uzun bir süre bunların cevapları aranmıştır. Bilimdeki değişim sadece bilginin içeriğini değil, metodolojik ilke (rules) ve programlarını da kapsamaktadır.¹⁹ Örneğin; 'bilimsel yöntem', kuralları belli, adım adım izlenildiğinde uygulandığı probleme kesin çözüm getiren bir algoritma değildir. Özellikle buluş aşamasında izlenmesi gereken hiçbir kuraldan bahsedilemez. Buluşun, belli bir yöntemden çok, sezgi, yaratıcı imgelem ve bir ölçüde deneyim birikiminin ürünü olduğu söylenir. 'Bilimsel etkinlik; problem belirlemeden hipotez yada kuram seçimine, gözlemsel verilerin yeterliliğinden, kuramsal açıklamaların doyuruculuğuna dek tüm işlemlerinde değer yargısı içerir.'²⁰ Yine Feyerabend bilimdeki gözlemin nesnellüğünün kuram bağımlı olduğunu savunur. Buradan görme ile gözleme arasındaki fark görülmeli. Ayrıca gözlem raporlarında kullanılan terimler, gözlemcinin öğrendiği, uygulanabilir ve uygun gördüğü diye düşünüldükleridir. 'Data Sentences'(ler)de gelişen alet ve anlayışlarla değişim gösterir.

Bilgi kuramında doğruluk kavramını mantıksal tutarlılıkla bir tutma eğilimi formalizm diye bilinir. 'Bu düşünceye göre, formal matematiksel-mantıksal yapılar ile maddi gerçekliğin yapıları arasında tam bir uygunluk vardır. Ne var ki bu düşünce Gödel Kanıtlanması'nda formalizmin çökmesiyle birlikte geçersiz hale gelmiştir. Mutlak çelişmezliği kanıtlamaya yönelik matematik felsefesine ilişkin program, Gödel sonuçlarıncı uygulanamaz duruma getirildiğinde, gerçeklik alanına ilişkin içerikli bilginin salt formal bir yolla temellendirilemeyeceği görüldü.'²¹

Buna burada Michael Polanyi'nin matematik hususundaki şu ilginç açıklaması ilave edilebilir: 'Herhangi bir ispatı kabul etmek, ispatın dayandığı varsayımları ispatsız kabul etmeyi gerektiriyorsa, ispatlanmadan alınan bu varsayımlardan birini reddetmek, ispatlanmış öner-

meleri, dolayısıyla tüm matematiği reddetmek anlamına gelir.'²² Yine matematiksel kesinlik konusunda B. Russell'in yazdıklarına göz gezdirmede yarar bulmaktayım:

'İnsanların dinsel inançta buldukları kesinliği ben gençliğimde matematikte bulabileceğimi sanmıştım. Ama çok geçmeden gördüm ki, öğretmenlerimin doğru diye öğrettikleri pek çok ispat aslında yanlışlarla doluydu. Aradığım kesinliği öğretilenlerde değil, belki de matematiğin daha sağlam, daha iyi temellendirilmiş başka alanlarında bulurum umuduyula çalışmaya koyuldum. Araştırmam ilerledikçe, ünlü masaldaki fil ile kaplumbağayı düşünmekten kendimi alamadım. Matematik dünyasını üzerine oturtmak için bir fil inşa ettiğimde filin sendelediğini gördüm. Fili boşluğa düşmekten kurtarmak için bir kaplumbağa inşa ettiğimde, kaplumbağanın daha da dayanıksız olduğu ortaya çıktı. Çeyrek yüzyıl süren aralıksız, yoğun bir çalışmanın sonunda anladım ki, matematiği daha sağlam bir temele oturtma yolunda yapabileceğim fazla bir şey yoktur.'²³

Matematiğin zorunlu doğrusunun, fiziksel dünyanın belirsiz doğrularını ne kadar yansıtabileceğine ilişkin tartışmalar sürerken, matematiği kendisine parametre olarak alan modern bilim ve doğruduğu bilim kültürünü Kur'an metnine yorum adı altında montaj etmenin hangi saptalara yol açabileceği bildirimim III. bölümünde verilen örneklerde görülecektir. Biyoloji, kimya, mantık ve geometri alanındaki değişmelere ve bilimin pratik ve entelektüel değerine burada değinilmedi.

II

Din gerçeği konusunda kendimi, insanı 'varoluş' ekseninde irtibatlandırmaya çalışanlar²⁴ tarafında görüyorum ve bunun en sağlıklı bir yaklaşım biçimi oluşturacağı kanaatindeyim. Aksi takdirde varoluşun ön plana geçmediği şartlarda, dine bağlı bir hayatın merkeze alınmasında güçlüklerin doğması kaçınılmaz gibidir.²⁵ Sayın İsmet Özel' in de belirttiği gibi: 'varolanların Varlık' tan ayrıldığını fark etme sınırında, varoluş başlar.' ve 'dine bağlı hayat, insan için geçerliliğini -sanıldığı gibi- tabiata ve tarihe borçlu değildir.'²⁶ Din; varoluşsal sorunlara (Bizler kimleriz, niçin

18 Bu konuda R.Harre şu iddiada bulunur: 'At least for science, there are no brute facts' *Philosophies of Science* p:44.

19 Stefan Amsterdamski., *Between Experience and Metaphysics* ed.by R.R.Cohen, Boston Studies vol:XXXV., s:3.

20 Cemel Yıldırım., 'Bilimsel Nesnellik ve Değer Yargıları' *Felsefe Tartışmaları*, 13. Kitap, s:42.

21 Erhard Oeser., 'Bilgi Teorisinde Yeni Anlayışlar: Felsefi Bilgi Teorisinin Doğallaştırılması Olarak Evrimci ve Genetik Bilgi Teorisi' *Mantık ve Modern Doğa Bilimleri* (İstanbul: ISIS, 1992). içinde., s.128.

22 Michael Polanyi., *Personal Knowledge* (London: Routledge & Kegan Paul, 1983), s:192.

23 Bertrand Russell., *Portraits from Memory*, s:53. C. Yıldırım'ın *Felsefe Tartışmaları* 3, (s:28-37) içinde yer alan 'Matematiksel Kesinlik' isimli makalesinden iktibas.

24 İsmet Özel., *Tahrir Vazifeleri*:3 (İstanbul: Cıdam Yay., 1995), s:27.

25 İsmet Özel., a.g.e, s:27.

26 Özel., a.g.e. s:28.

varız, yaşamın anlamı ne, nereye gideceğiz? vb.) ve insan, kainat ve Allah arasındaki ilişkilerle ilgili sorulara cevaptır. Bunlar varlık türüne ait sorulardan bir öznenin, bireyin sorusu değil, öznelerin sorunsalıdır.²⁷ Hem normatifliği hem de pratikliği içerirler.²⁸ Diğer bir ifade ile yaşam merkezli inançlardır. Bir açıdan insanın konumunu ve kozmostaki yerini belirlemeye çalışan herkes şu veya bu şekilde dinidir.²⁹ Varoluşsal cevaplara bazen dünya görüşü, yaşam felsefesi, ideoloji vs. isimler de verilebilir.

Bu bağlamda İ. Özel' in vurgulamaya çalıştığı insandan söz eden varoluşçuluk ile insanın ne ise o olabileceğinin imkanını vurgulayan 'varoluş' düşüncesi birbirinden ayırt edilmeli. İlki, olunacak şeyi bilinmeyen bir 'dışta' arar ve neticeyi insana bırakır. İkincisi ise, bilinen bir 'içte' arar ve kendini 'Hakk'a teslimde bulur.³⁰

III

Dinin amacını ve söylem alanını böylece belirledikten sonra bilimselleştirilmesine girebiliriz. Bu konuyu daha önceden bir makalemde ele alarak Kur'an ayetlerinin hedefinin insanı olgusal alana ait bilgiyle donatmak olmadığını ve empirik hipotezlere dayanarak Kur'an'ın anlamlandırılmaya çalışılmasının abesle iştigal olduğunu belirtmişim.³¹ Kur'an'dan maddi varlık alanının hazır bilgisini bulma yerine, bu varlık alanıyla uğraşının insanoğluna tevdi edildiğini öğrenmekteyiz. Bu bağlamda insanın yeryüzüne halife [2/30] kılınması ve emaneti yüklenmesi [33/72] hatırlanabilir. Müslüman kültüründe Kur'an'ı bilimsel açıdan yorumlama unsurları eskiye aittir.³² Bu bildiriye eski ve Türkiye dışı örnekler yerine, yakın dönem ve Türkiye içi örneklerle yöneleceğim. Dikkatli okuyucular getirilen örneklerin çoğunda ayetin / belgenin bağlam ve konusunun ihmal edildiğini farkedeceklerdir. Bu tür sağlıksız yorumsu örneklerin, modern bilim-Kur'an ilişkisini iki yönde sunmaya yönelik olduğu gözlemleniyor. Birinci yön, modern bilimin Kur'an'ı teyid etmesine matufken, ikinci yön Kur'an'ın bilimsel gelişmeleri desteklediğini, onunla bağdaştığını hatta onu

27 Mikael Stenmark., *Rationality in Science, Religion and Everyday Life* (Notre Dame: University of Notre Dame, 1995), s.:248.

28 M. Stenmark., a.g.e, s:248.

29 Stenmark., a.g.e, s:237.

30 Özel., *Tahrir Vazifeleri*:3, s:31.

31 Halil Rahman Açar., 'Kur'an'ın Bilgisinden Bilgi Bilimine' 'I. Kur'an Haftası, Kur'an Sempozyumu'na sunulan bildiri (Ankara, Fecr Yay.), s:5.

32 Bkz. J.J.G. Jansen., *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar* (Ankara: Fecr Yay.), s:69-102.

içerdiğini ileri süren neşriyat girmektedir. Her iki türe ait örnekler aşağıda çıkartılmıştır:

Örnek 1- Önce Duhân [44] Suresi'nin 8-13 belgelerinin Türkçe mealî verilecek ve sonra da yorum diye ileri sürülmek istenenler aktarılacaktır.

'8- Öldüren ve diriltten tek İlah O' dur. Sizin ve sizden önceki atalarınızın da Rabbidir.

9- Ama onlar kuşku içindeler.

10-11- Semanın insanı apaçık bir dumanla saracağı günü gözet! Bu yakıcı bir azaptır.

12. Ey Rabbimiz! Azabı kaldır. Çünkü biz mü'minleriz.

13. Onlar için öğüt almak nerede? Oysa kendilerine apaçık bir elçi gelmişti.'

Şimdi sayın Prof.Dr. Süleyman Ateş'in yorumunu okuyalım:

'Bu duman hakkında başlıca iki tefsir ileri sürülmüştür:

1. Duman, Araplar'da kıtlıktan kinaye olabilir. Bu ayet büyük bir kıtlık olacağına işarettir. Nitekim Arabistan'da büyük bir kıtlık olmuştur.

2. İkinci tefsire göre; -ki bizce doğrusu budur- bu duman kıyamet alametlerinden olan ve göğü kaplayacak bulunan dumandır. Peygamberimiz'den rivayet edildiğine göre; kıyamet alâmetlerinden biri de Aden çukurundan çıkacak bir dumandır. Bu duman doğu ile batı arasını dolduracaktır. Atılan atom bombalarıyla gerçekten insanları bir duman sarmıştır. Şayet, kıyamet olayında atmosfer atomları tutuşursa veya çıkacak genel bir dünya savaşında birkaç atom patlatılırsa; bütün insanları bir duman sarar, mahveder. Bu ayet, Kur'an'ın gelecekte vuku bulacak bilimsel keşifler gösteren mucizelerinden biridir. Belki de ileride meydana gelebilecek ve insanlığı yok edecek gazlı dumanlı, korkunç silahlara işaret etmektedir. Bu zamana dek inanmayanların, artık bu hali gördükten sonra inanmalarının değeri kalmaz.³³

Belgede vurgu, semanın (muhtemelen kıyamet alameti olarak) durumuna ilişkinen, Ateş'in yorumuyla atom bombaları ve sonuçlarına dönüşür. Her nedense atom bombaları patlatılmasına rağmen kıymet de kopmamıştır!

33 Süleyman Ateş., *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Mealî* (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1977), s:455.

Sayın Ateş bu yorumsal düşüncelerini değiştirmeden mealinin yeni basımlarında da aynen muhafaza ettiği görülmektedir. Bkz. Prof.Dr. S.Ateş., *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Mealî* (İstanbul: Şura Yay.), s:265.

Örnek 2- Sayın Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk³⁴ (74/26)'da geçen sekar (سَكَر) kelimesinin 'elektriğe işaret ettiğini (s:21)' ifade ederken, bir paragraf sonra bu kavram, 'Kur'an'ı rastgele insan sözü sayan inatçıların gerçeği görmedikleri için itildikleri sekar, bilgisayar' (s.21) oluverir! Böylece bol bilgisayarlı bir dünyaya sahip batı; Kur'an gerçeğine ulaşamazken, ülkeleri birer bilgisayar hurdalığına dönüşen doğuluların, ellerine ulaşan bu modern oyuncakla Kur'an metnini yeniden keşfetmeye (!) çalışmaları tefsir ilmi açısından acınacak bir tablo ortaya çıkarır:

Müddessir Suresi'nin 26. belgesinde (سُورَةُ) Seüslîhi sekara] yer alan sekar, 2. nesne konumunda olup cümle bir özne ve birinci bir nesneye de sahiptir. Ayrıca aynı ayetin sure içinde yer alan önceki ayetlerle bağlantısı bulunmaktadır. Gramer açısından 26. belge 17. belgenin bedeli konumundadır. İnatçı kişinin konumunu betimlemeye metin devam etmektedir. Oysa Öztürk, Reşad Halife** den hareketle (s.20) Kur'an için matematiksel bir parametre arayışında, hiçbir ilmî tutumla bağdaştırılamayacak tarzda ne cümlelerin sentaksını, ne fiilin zamanını ne de parçanın konu bağlantısını dikkate almıştır. Nitekim, Merhum Elmalılı bu tür çabaları şu şekilde değerlendirmektedir:

'(عليها تسعة عشر)' üzerinde on dokuz- bu on dokuzun ne olduğunu anlatan mümeyyizi zikr olunmuyor. Ancak bundan sonraki ayetten o Cehennem'in korucuları olan Melâike yani zebaniler olması anlaşılıyor. Beşerin ruhî ve ahlâkî kuvvelerini tahlil ve tasnif ile bu adedin sırrı ü hikmetini izyaha çalışmak isteyenler olmuş ise de doğrusu bunun dirayetle bilinecek bir ilm işi değil, mutlak bir iman işi olmak üzere imtihan için olduğu ikinci ayette bilhassa anlatılmıştır. Onun için bunun bilâkayd ü şart bir iman ile inanılması matlub, mutlak bir ihbar-ı ilahî olduğunu tasdik edip te'vilini Allah bilir demek lazım gelir.³⁵

Örnek 3- Sayın Yüksek Mühendis Süleyman Karagülle 'Kur'an-ı Kerim'in İlahi Kaynaklı Olduğunun Müs-

bet İlimlerle Tesbiti³⁶ isimli makalesini tamamen ebced hesabıyla -hurfilik yoluyla- bu konuya tahsis etmiştir. Karagülle kimyadaki elementlere ilmî adlandırma yolunu Kur'an'dan öğreneceğimizi ileri sürüyor (s:98). Türkiye içi Kur'an üzerine süren temelsiz söylemlerin boyutunu göstermesi bakımından aynı kalem sahibinden bir alıntı yapıyorum:

'Kur'an ise bize, elementlerin Periyodik Cetvel'deki yerine göre ve toplam atom numarasını da vererek atom hakkında yeterli bilgiyi de bildirmektedir (s:97)'.

Örnek 4- Kur'an'ın (85/22)'de yer alan 'Levh-i Mahfûz /Korunmuş Levha' ifadesi; hiç bir yerde bilgi verilmediğini (s:66) belirtmesine rağmen Sayın Prof.Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün elinde yine aynı şekilde bilgisayara dönüşür: Kitabın korunmasını 'yani Cenab-ı Hakk, korumayı taahhüt ettiği kitabını evvela o eşsiz ve kozmik bilgisayarda muhafaza etmektedir. Ancak bu kompütürden silmek istediği şeyi elbetteki siler ve yerine yeni kayıtlar geçirir (s:30).' Anlaşılan insanoğlunun günlük uğraşısına bulaşan kompütür, yine insanoğlunun tahayyülü, zorlama veya esassız ve gereksiz yorumlarıyla Allah'ın kullanımında (!). Bizlerin kompütüre ihtiyacı tartışılmayacak kadar açık, bu bağlamda açık olmayan Allah'ın kitabını korumada kompütüre gereksinimi. Acaba, İlkçağ Yunan felsefesinde karşılaşılan bir durumla mı tekrar karşı karşıyayız diye insan kendi kendisine sorası geliyor. Diğer bir ifade ile, Yunanlılar tanrılarını insanbiçimci bir şekilde tasarımladıkları gibi, modern çağcıl Müslüman da Allah'ını insanoğlu gibi mi tasavvur etmeye başladı? İnsanoğlu için bu durum mümkündür, bilim kompleksi içindeki günümüz Müslümanları için de aynı durum düşünülebilir! Esasen unutulmaması gereken husus; insanların türetimi olan Tanrı ve tanrılarla Kur'an'ın Allah'ının farklı olduğu ve bu farklılığı anlamak için çok yüksek okumaların gerekmediğidir. İnsanbiçimci Tanrı veya tanrılar anlayışına (M.Ö. 570 yılları civarında doğduğu ve M.Ö. 478'de vefat ettiği tahmin edilen) filozof Ksenophanes o gün bile karşı çıkmış ve aşağıdaki şekilde bunu bir tartışma konusu yapmıştır: 'İnsanlar, tanrılarının kendileri gibi doğmuş olduklarını ve kendilerinkine benzeyen elbiseleri, sesleri ve biçimleri olduğunu sanmaktadırlar'... 'Evet, eğer öküzlerin, atların ve aslanların elleri olsaydı ve onlar elleriyle insanlar gibi resim yapmasını ve sanat eserleri meydana getirmesini bilselerdi, atlar tanrılarının biçimlerini atlarınkine, öküzler öküz-

34 Yaşar Nuri Öztürk., Kur'an'daki İslam (İstanbul: Yeni Boyut Yay. 26. Baskı, 1997).

** Bu kişinin kendisini Allah'ın misaklı elçisi olarak gördüğünü ve matematiksel olarak Kur'an'a kodlandığı iddiasına kalkıştığı hatırlanmalıdır. Sayın Prof.Dr. Salih Akdemir'in (Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru (Ankara:1983) içinde (X-XXIII) yer alan '... 19 Rakamı İzerine' yazısına bakılabilir. Reşad Halife Arapça bilen (!) bir Arap olarak [2/30]'daki halife kelimesinin şeytana gönderme yaptığını (Appendix:2 The Proof, p:640) söyler!

35 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır., Hak dini Kur'an Dili (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), C:8, s:5458-59.

36 Süleyman Karagülle., Bilgi, Bilim ve İslam, (İstanbul: İSAV, 1987) içinde, s:85-98.

lerinkine benzer çizerlerdi ve onların herbirine de kendi türlerine uygun bedenler verdirirlerdi.****

Türkiye'de modern hayatın getirdikleri ışığında Kur'an belgelerinin okunmasının günden güne hız kazandığı bir gerçek. Sayın Doç. Dr. H. Mehmet Soysaldı da Kitap kelimesinin anlamları arasına disket anlamını yerleştirmiş! Bu anlamı hangi ilk dönem sözlüklerinin verdiğini veya Cahiliye Arabı'nın bunu böyle anladığını anlamak meçhul.³⁷

Örnek 5- Kur'an'ın matematiksel sırlarından bahseden Dr. Haluk Nurbaki, 'Kur'ân-ı Kerim'den Ayetler ve İlmî Gerçekler'³⁸ isimli eserinde 'Nobel Ödülü Kazanan Teori Kur'an'dan Bir Ayettir' başlığı altında bir bölüm (s:26) açmayı ihmal etmez. Türkiye Diyanet Vakfı'nın böylesi sathi ve komik bir eseri yayınlaması büyük bir hatadır.

Örnek 6- Kamer (54) Suresi'nin 1. ayetinde / belgesinde geçen 'ayın yarılması' Sayın Prof.Dr. Yaşar Nuri Öztürk³⁹ tarafından ay taşlarının dünyaya getirilmesine dönüştürülür: 'ayın yarılmasına ilişkin mucize haber bize göre, insanoğlunun aya inişi ve oradan bazı taşlarını dünyaya getirmesiyle gerçekleşmiştir. İşte bu olay, kıyametin yaklaşmış olduğuna da bir işarettir. Ay taşlarının aydan alınıp dünyaya getirilmesi, ayın yarılmasının ta kendisidir. Kur'an'ın 14 asır önceden haber verdiği mucize haberin aya inilmesiyle gerçekleştiğini ilk farkedenden Reşad Halife'yi rahmetle anıyoruz (s:91).' Bu açıklamaya göre, şakku'l-kamer hadisesi Peygamber döneminde gerçekleşmeyen fakat aya yolculuk yapan gayri müslim astronomlarca gerçekleştirilen bir mucize (!)ye dönüşüyor: o da taşların getirilmesidir. Ancak Öztürk, 'Ayın ikiye ayrılması mucizesi Kur'an-ı Kerim'de 'Ay yarıldı' şeklinde verildiği için buna inanmak bir müslüman için kaçınılmazdır (s:90)' demektedir. Mucize -bu yorumsu açıklama içinde- taşların getirilmesi olduğuna göre, müslümanın kaçınılmaz olarak inanması da absurb bir sonuç olarak ay taşlarının aydan alınması oluyor. Gerçek olan; astronomların aya inişlerinin ve ay taşlarını dünyaya getirmelerinin nedeninin Kur'anî bir mucizeyi gerçekleştirmek olmadığıdır.

****Ahmet Arslan., İlkça Felsefe Tarihi, (İzmir, 1995), s:87.

37 H.Mehmet Soysaldı., Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel kavramlar, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof.Dr. Süleyman Ateş'in danışmanlığında hazırlanan doktora tezi, s:131.

38 Haluk Nurbaki., Kur'an'ı Kerim'den Ayetler ve İlmî Gerçekler (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1996).

39 Y.N. Öztürk., a.g.e.

Modern bilim verileri ile bilimci yorumlama yapmak isteyenler sonuçta bilimperestlerle yarışarak bir dinperestlik yaratmaya giriştikleri söylenebilir. Bunun da temelinde daha önce işaret edildiği gibi, bilimle dini / Kur'an'ı yüceltmeye çalışma veya örtük olarak dinin bilim ve kültürünü öncelediği varsayımı yatmaktadır. Her halükarda dinperestlik dinde aşırılıktır. Aracı, amaç yapmaktır. Her iki aşırılık da -gerek bilimperestlik, gerekse dinperestlik-ayrı yönlerden hareket etmelerine rağmen aynı noktada buluşurlar: aşırılık. İşte size Hawking'in Tanrı'nın iradesini belirlemeye karşın bizde de ilahi saniye ve meleğin hızının hesaplanması: Dünyanın güneş etrafında tam bir dönüşü, 365 gün 5 saat 48 dk ve 46 sn'dir. Bir yıl=31.556.926 sn'dir. Bir ilahi sene dünya senesiyle bin yıl ise bir ilahi sene 31.556.926.000 sn'dir. Bir dünya günümüz 86.164 sn olduğuna göre, bir ilahi saniye=36.242.58 dünya saniyesi demektir. Bir dünya saniyesi, dünyanın güneş etrafındaki dönüşünde aldığı 29.8 km'lik yol demektir. Öyleyse ilahi saniye, 29.8x366.242.58=10.914.026.5 km'dir. Yani en azından bir ilahi saniye; 11 milyon km dolayındadır. Mearic Suresi'ndeki ayet dikkate alınırsa, bir ilahi saniye 545.701.325 km olur. Bu da ilahi alemin hareketi, maddi alemdeki ışığın hızının en az 37 ile 1850 katı demektir. Yani; bir meleğin hızı en az ışık hızının (300.000 kmx37) 11 milyon km, ya da (3.000.000x1850) 55.5 milyon km/sn'dir.⁴⁰

Şimdi burada sizlere yönelmek istediğim soru: İlahi saniyenin veya meleğin hızının hesaplanmaya çalışılması Kur'an'ın mümine verdiği bir yükümlülük müdür? L.Gardet'in açıkça beyan ettiği gibi İslam'da dinsel düşüncenin kötürümleşmesi birden olmamıştır. Bundan ilk etkilenen disiplin de tefsir olmuştur.⁴¹ Hala devam etmektedir. Bir ciltlik Kur'an üzerine sistematığı olmayan, saldırılan gelenekten damıtılmamış nakillerle ciltlerce kitaplar tefsir adı altında kaleme alınarak yayın piyasasına sürülmektedir. Bu ilim adına bir cinayettir.⁴²

40 Yusuf Mürüvve., İzafiyet Teorisi ve Kur'an İlkeleri (Ankara:1979), s:63-64.

41 L.Gardet., 'İslâm'da Dinsel Düşünce Nasıl Kötürümleşti?' Araştırma (Ankara: A.İ.D.T.C.F. Yay.) s:222-223.

42 Bu konuda Türkiye'de yayınlananlardan birkaç örnek verilebilir:

1- Celâl Yıldırım., İlmî Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, 14 Cilt (Anadolu Yay.).

2- Ali Arslan., Büyük Kur'an Tefsiri, 16 Cilt (İstanbul: Arslan Yay.).

3- Hadislerle Kur'an Tefsiri, 16 Cilt (İstanbul: Çağın Yay.).

4- Prof.Dr. Süleyman Ateş., Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 12 Cilt (İstanbul: Yeni Ufuklar).

5- En Kolay Tefsir (!) 10 Cilt (İstanbul: Mektup Yay.).

Aslında bu yorumsuz örneklerin tahliline girildiğinde, İslam dünyasının hesaplaşmadan kaçındığı üstü örtük birçok gerçeği ortaya çıkmaktadır: ilk olarak İslam dünyasının bir türlü kendini sloganlardan kurtaramayı ve batı bilimine nüfuz edemeyişi söz konusudur ki bunu itirafa da yanaşmamaktadır. İkinci olarak, İslam dünyasının modern kalem erbablarının Kur'an metninin sorunlarından yeterince haberi olmadıklarını ve yorumlama metodolojisini dikkate almayarak keyfe mâ yeşâ' ürün verdiklerini gösterir. Kur'an metnindeki 'felek'in yörünge, 'zerre'nin atom kılınması, metinde petrol, oksijen ve atom altı dünyasının aranması bunun açık bir kanıtıdır. Bilimsel kuramların esasında kavramsal yapılar'dan ve paradigmalardan oluştuğundan habersiz bilim alanında üretilen (fabricate) her şey, örneğin alem modelleri ve atom altı gelişmeleri, ilahî metne montaj edilmeye çalışılıyor. Halbuki sahasının uzmanı Einstein bile quantum kuramındaki gelişmeleri çekince ile karşılamıştı. İnanmayan birisi de fizik çalışabiliyorsa, pazarlanıldığı gibi fiziğin Tanrı'ya koşması sözkonusu olamaz!

Modern batı biliminin müslüman dünyasına etkisi sadece yorum düzeyinde olmayıp, orjinal Kur'an kelimeleri ve ifadelerinin anlaşılmasına kadar uzanmaktadır. Örnek olarak, burada konumuz açısından, Kur'an'ın sünnetullah (سنة الله) ifadesi, bariz anlam kaymasına uğrayarak daha sonraları fizik alanda cereyan eden ve evrensel geçerliliği olmayan tabiat kanunları anlamına dönüşmesi verilebilir.⁴³

Doğru düşünmesini beceremeyen, basit bir mantıksal çıkarımı sonuçlandıramayan, öne sürdükleri öncüllerin sonuçlarının ne olacağından, nereye varacağından habersiz gerek resmi ve ünvanlı, gerekse gayr-ı resmi ve ünvensiz kişilerin toplumu klasik geleneğin hurafelerinden kurtarma adına 'Kur'an İslamı' veya 'Kur'an'daki İslam' sloganıyla yukarıda örnek olarak verilen yorumsuz (hiç bir ciddi kanıt bulunmayan) modern hurafelerin eleştirisine şiddetle ihtiyaç vardır. Sağlıklı düşünmeye çalışan her birey veya inanacak her mümin için modern hurafeler en az-geçmiş geleneğin hurafeleri kadar tehlike arz etmektedir. Kur'an için; temeli olmayan, temellendirilemeyen anlayışları muhafaza etmek kadar, tutarsız, çelişkili, muhasebesi yapılmamış görüşleri savunmak da sakıncalar içerir. Takdir edilecek bir durum değildir.

'Fas'tan Suriye'ye ve Irak'tan Pakistan'a ve Endonezya'ya kadar' İslam coğrafyasına bakıldığında 'Müslümanlar silahlı azınlıklar tarafından yönetilmektedir. Bazıları kendilerini sosyalist ve demokratik; ötekileri İslamî; bazıları da İslamî -sosyalist ve demokratik olarak tanımlamaktadır. Hemen hemen tüm müslüman hükümetler, doğal kaynakları yada ulusal egemenliği korumaktan ziyade, kitleleri baskı altında tutmaya yatkın, kokuşmuş ve katı seçkin zümrelerden oluşmaktadır. İçteki pratik organizasyondan ziyade, yabancı hamileriyle yakın ilişki içinde olurlar.⁴⁴ Cehaletin, populizmin ve militarizmin kol gezdiği ülkelerde ne ilme, ne gerçek bilime, ne de gerçek dine yer bulma imkanı bulunur. İslâm dünyasının bilime karşı da, dine karşı da tavrını, tutumunu değiştirmesi gerekiyor. 'İslamiyet reis, fenler onun hizmetkarıdır' anlayışı, kurtuluş için uşak bir bilim arayışı içindedir. İslami coğrafyaya hakim statükolar da, uşak din arayışı içindedirler. Her ikisine de karşı çıkılmalıdır. Resmî bilim anlayışı insanımızı nasıl perişan etmişse, resmî din anlayışı da müslüman toplumları kötürüm kılmaktadır. Çünkü anlayışı; din çerçevesinde olmakla, dini; kurumlar çerçevesinde olmak ayrı şey.⁴⁵

Sonuç olarak; Kendilerini bilim alanında bilim uzmanı sayanlarla, din konusunda yetkin görenlerin ilgi alanlarının sihirbazı konumuna düşmemeleri önerilir. Ve özellikle dini uğraş alanı seçenlere ve insanları dine yöneltmek isteyenlere 'aleyhlerinde dilleri, elleri ve ayaklarının işlediklerine şahadet edecekleri' (24/24) hatırlatılır. Ne bilimin ne de dinin tahrif edilmesine gerek bulunmaktadır. Dinin de bilimin de böyle bir talebi yoktur. Birinin diğerinin yerine indirgenmesi yerine farklılığı tanıyarak diyalog ve muhasebe yolu açılmalıdır. Doğa kapalı bir sistem olmadığı için bilim gelişmeye açık. Bilimsel bilginin dinamikliği ise; apaçıktır. Kur'an'da 'hem bakmayı bilenler, hem bilme yeterliliğinde olanlar için'⁴⁶ anlaşılması, yorumlanması ve uygulanması açık bir kiptir. Kur'an metnini anlama ve hayata taşıma sorunu; müslümanların yorumlamada muhafazakâr veya liberal yaklaşımları benimsemekten veya çağın kültürünü metne taşımaktan öte, ancak ve ancak Kur'an ışığında hikmetle, tefekkürle, tefekkuhle tutarlı ve sağlıklı bir şekilde geliştirecekleri açık uçlu tefsirde yatıyor.

43 Ömer Özsoy., Sünnetullah (Ankara: Fecr Yay., 1994), s:64-90. Aynı konuda yine bkz. Abdülkerim Zeydan., İlahî Kanunların Hikmetleri (İstanbul: 1997).

44 Pervez Hoodbhoy., İslam ve Bilim, s:21.

45 İsmet Özel., Tahrir Vazifeleri:10, s:20.

46 İsmet Özel., Üç Mesele (İstanbul: Düşünce Yay., 1978), s:10.